

НАВКОЛО ПРОБЛЕМИ ДОТРИМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НОРМ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ

***Анотація.** У статті розкриваються поняття «мовна норма», «лексична норма»; акцентується увага на одному із цікавих мовних явищ, які безпосередньо пов'язані з багатством і різнобічністю словникового складу. Подається орієнтир щодо вибору правильного слововживання з-поміж наданих прикладів синонімічного ряду та паронімічного.*

***Ключові слова:** професійне мовлення, мовна норма, лексична норма.*

В умовах становлення України як держави з ринковим типом економіки, ствердження приватної власності як нового елемента економічних і соціальних відносин сучасного суспільства сформувалася принципово нова модель взаємодії людей з різним соціальним статусом. Ринок праці вимагає не лише інтегрованого фахівця, а й людини, яка розуміє, що фактор успіху, конкурентноздатності – це не тільки засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також, безумовно, оволодіння мовою професійного спілкування.

Як відомо, мова професійного спілкування, або професійна мова, – це функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної професії. Мова професійного спілкування, не маючи власної специфіки фонетичного та граматичного рівнів, залишається додатковою лексичною системою.

У професійному мовленні, перш за все, необхідно дотримуватися загальноприйнятих мовних норм, стандартів, оскільки унормованість – головна ознака літературної мови. «Мовна норма – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [6].

Проблема мовної норми, а відтак правильності та доцільності вживання мовних одиниць, певно, завжди буде дискусійною. І причиною цього є, по-перше, як суб'єктивність тлумачення цього питання, так і, по-друге,

об'єктивність існування певної нечіткості меж норми. Тому проблема нормативності мови доволі часто виходить з поля кодифікації, оскільки поняття правильності (неправильності) вживання чи написання мовної одиниці замінюється поняттям доцільності (недоцільності) такого вживання чи написання конкретною особою у певній ситуації.

Мовну норму в лінгвістичних дослідженнях традиційно розглядають у контексті мовної системи, тому й визначають такими предикатами, як: пов'язана із системою; явище системи тощо.

Між окремими нормами літературної мови (й діалекту) існують певні «межові» зони, в яких відбувається взаємодія та взаємопроникнення різних норм. Тому у будь-якій нормі наявні варіантні явища, що спричинює невизначеність у визнанні деяких мовних фактів нормативними чи ненормативними.

У кожному соціумі мовні норми залежать як від ступеня розповсюдженості певного конкуруючого варіанту, так і від авторитетності тих носіїв мови, що використовують саме цей варіант, а не інший. У такій ситуації домінантним може стати й маловживаний варіант, якщо він відповідає внутрішнім тенденціям розвитку мови.

Різні форми існування мови, які є варіантами реалізації структурних можливостей цієї мови, з об'єктивно лінгвістичного погляду не можуть бути «правильними» або «неправильними». Либонь, що такі оцінки є суб'єктивними.

«Природа мовної норми однакова і в літературній мові, і в діалектах, оскільки головне, чим створюється саме явище мовної норми, – це наявність у мовців (користувачів мови) мовного ідеалу» [2]. Періоди найбільшої активності суспільства щодо мови на загал збігаються з періодами певного роздоріжжя в історії мовної норми: попередня норма вже не відповідає новим тенденціям у функціонуванні мови, однак і нова норма ще не склалася. Як наслідок, за критичними етапами настає період закріплення домінантної моделі нормалізації. Мовні норми за своєю природою консервативні, адже вони узаконюють усталене і визнають цей порядок обов'язковим у майбутньому.

Одночасно норми не можуть не змінюватися: непорушні, вони безнадійно б відстали від тих змін у житті, котрі саме покликані регламентувати.

Одним з особливих об'єктів свідомого впливу суспільства на мову поряд з графікою, орфографією та нормативно-стилістичною системою мови, безперечно, є лексикологія, її норми, оскільки це та мовна царина, яка у своєму зародку, на нашу думку, найбільше поєднана зі свідомо-культурним началом у мові. Словниковий склад мови, лексичні норми, досліджували, починаючи з О.Потебні та І.Огієнка. Маємо фундаментальні праці Л.Булаховського, М.Жовтобрюха, А.Бурячка та ін. Очевидно, в подальшому ця ділянка виявляється найбільш відкритою для свідомого впливу людей.

Тому акцентуємо увагу на правилах, що регламентують слововживання. Їх фіксують, насамперед, словники: «Словник української мови» в 11-ти томах (1971 – 1980 рр.), «Новий тлумачний словник української мови» (1998 р.), «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (2001 р.), «Словник труднощів української мови» (за ред. С.Єрмоленко, 1989 р.), «Словник синонімів української мови» (автор А.Бурячок, 1999 – 2000 рр.), «Словник паронімів української мови» (автор Д.Гринчишин, 1986 р.).

Причинами відхилення від лексичних норм у мовній практиці може бути як незнання точного лексичного значення слова, так і невміння вибрати із синонімічного ряду найточніше слово.

«Намагання до точності вислову, – зауважував український мовознавець Л.Булаховський, – веде за собою, насамперед, роботу над синонімікою: використовуються наявні слова та вирази, близькі одні до одних за змістом, але з певними відмінностями в значенні або емоційному забарвленні» [1]. Синоніміка є одним із найважливіших чинників, що зумовлюють своєрідність стилю. Прагнучи досягти бездоганної за формою мови, слід постійно вчитися розрізняти відтінки в значенні слів. На підтвердження даної думки наведемо деякі складні випадки щодо вживання паронімів та варіантних синонімічних словосполучень: 1) **гуманний – гуманістичний – гуманітарний** (Ці три слова ведуть своє походження від кореня латинського *humanus* – «людяний,

людський». Прикметник *гуманний* найчастіше вживається для характеристики особи людчої у своїх діях, вчинках, ставленні до інших. Він, як правило, сполучається зі словами *люди, людина*, родовими назвами особи: *гуманні люди, гуманний приятель, гуманний командир тощо*. Широко вживаними є вислови, в яких прикметник *гуманний* поєднується з абстрактними поняттями, передаючи зміст «пройнятий турботою про благо людини»: *гуманне завдання, гуманна мета, гуманний напрям науково-технічної революції, гуманне суспільство тощо*. Зі словом *гуманний* значеннєво споріднений прикметник *гуманістичний*. Обидва вони пов'язані з поняттям людини, турботи про її благо, поваги до її гідності. Але словом *гуманістичний* не можна характеризувати внутрішні якості людини. Неправильні вислови типу *гуманістичний вчинок людини, гуманістичний керівник*, де має бути означення *гуманний*.

Слово *гуманістичний* частіше, ніж *гуманний*, характеризує суспільно-політичну, ідеологічну сферу людської діяльності, масштабні соціальні явища. Звичайно воно сполучається з іменниками *ідеал, ідея, зміст, пафос, характер, місія, спосіб життя*.

Про літературу загалом можна сказати, що вона *гуманна*, але про конкретний художній твір звичайно кажуть, що він *гуманістичний*. Усталеними й поширеними є вислови: *гуманістичний характер (пафос) літератури, гуманістичний революціонізуючий фінал поеми, гуманістичні ідеї книги, гуманістична сила творів письменника*.

Гуманітарний – пов'язаний з суспільними науками, що досліджують проблеми розвитку людського суспільства. До гуманітарних наук належать філософія, історія, політична економія, філологія, право, мистецтвознавство, етнографія.

У ХІХ ст. значення цього слова не закріпилося за певною формою, тому у М.Драгоманова зустрічаємо вислів: *спеціаліст гуманних наук*. У сучасній літературній мові для характеристики певної сфери науки, освіти вживається тільки слово *гуманістичний*. І тому не можна сказати *викладання*

гуманістичних дисциплін, а тільки гуманітарних дисциплін.); 2) **особистий** – **особовий** (Часто, зокрема в усному мовленні, плутають слова *особистий* і *особовий*. *Особистий* – це індивідуальний, такий, що стосується окремої особи, належний особі: *особиста власність, особиста думка, особистий почин, особисте життя, особиста (тобто приватна) справа*. Слово *особовий* – такий, що стосується особи взагалі, багатьох осіб: *особовий склад, особова справ*. Крім того, прикметник *особовий* уживається як граматичний термін: *особове дієслово, особовий займенник* тощо.); 3) **професіональний** – **професійний** (Обидва слова мають спільний латинський корінь *профес-* (спеціальність, заняття), проте їх співвідносять з різними словами: *професіональний* – професіонал, *професійний* – професія. *Професійний* утворено від *професія* за допомогою суфікса *-н-*, *професіональний* шляхом усічення основи дало *професіонал*. Обидва прикметники мають те саме значення. Вони вказують на відношення до професії: *професійна (професіональна) підготовка (розмова), професійний (професіональний) театр, професійні (професіональні) інтереси (знання)* та ін. Але існує різниця щодо їх сполучуваності з іншими словами. *Професійний* має ширше коло зв'язків, *професіональний* частіше вживається тоді, коли треба підкреслити значення «такий, що стосується професіоналів, не любителів; фаховий»: *професіональний актор* – актор, який обрав своїм фахом театральну справу, *професіональний революціонер* – людина, що займається революційними справами як фаховими. У сполученні з іменниками *хвороба, захворювання, травма* і подібними переважає прикметник *професійний*, тобто «хвороба, пов'язана з професією». У термінологізованій сполуці *професійна спілка* взаємозаміна прикметників не допускається.); 4) **процент** – **відсоток** (Вживаються як у спеціальній літературі, де вони виступають термінами, так і в загальномовній практиці. Науковий стиль надає перевагу слову іншомовного походження *процент*. З латинської, італійської мов через німецьку це слово прийшло у XVIII ст. у східнослов'янські мови. *Відсоток* – це калькований вислів латинізованого фінансового терміна, що буквально означає «за сто»,

«наріст від ста», а звідси й «від соток». *Процент і відсоток* вживалися як паралельні терміни в західноукраїнській пресі XIX ст. Так само паралельно використовуються вони в сучасному публіцистичному стилі, в художній літературі, в розмовній практиці.); 5) **талан** – **талант** (Не тільки в усній мові, а й на письмі часом трапляється помилкове слововживання. У значенні «видатні природні здібності» лексична норма вимагає вживати саме *талант*. Талан означає «доля, життєвий шлях, щастя». Таке його вживання іде з фольклору. Звідси й такі відомі поняття, як *поталанити*, тобто «пощастити», *безталанний* – «нещасливий».).

Таким чином, знання мовних норм української літературної мови, зокрема лексичної, та їх дотримання є обов'язковою умовою професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Булаховський Л. Виникнення і розвиток літературних мов / Л. Булаховський // Мовознавство. – 1947. – Т. 4. – С. 147
2. Гузар О. Майбутнє українського правопису на тлі орфографічних змін у європейських мовах / О.Гузар // Українська мова. – 2002. – №4 С. 116
3. Данеш Ф. Позиция и оценочные критерии при кодификации / Ф.Данеш // Новое в зарубежной лингвистике. – 1988. – Вып. 20. – С. 281 – 294.
4. Мыркин В.Я. Всегда ли языковая норма соотносится с языковой системой? / В.Я.Мыркин // Философские науки. – 1998. – №3. – С. 22
5. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. – М., – С. 37.
6. Українська мова: енциклопедія / [ред. В.М. Русанівський та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 387.

Summary. The notions of «language norm» and «lexical norm» are being considered in the article; the focus of attention has been concentrated on the language phenomena being directly connected with vocabulary diversity. The guideline as for proper word usage taken from the given examples of synonymic and paronymic range has been given.

Brand new model for interaction of people having different social status has been formed in the course of Ukraine establishing as the state with the economics and social relations in modern society. Labor-market requires not only integrated professionals but a person realizing that the

factors of success and competitiveness are being represented not only by general and professional proficiency of a person but, conclusively, by language of professional communication mastering.

The language of professional communication is known as a functional variety of Ukrainian literary language being used by representatives of certain profession. Language of professional communication not possessing its own specificity in phonetic and grammar levels still remains as additional lexical system.

In professional speaking it is, uppermost, necessary to keep to commonly recognized language norms and standards as the major indication of literary language is its normalization. «Language norm» represents the complex of language means corresponding to the language system being perceived by native speakers as a sample of social interaction at a definite time period in language and society development».

Thus, getting to know language norms of Ukrainian literary language, lexical ones in particular, as well as following them is mandatory for conducting any professional activities.

Key words: *professional speaking, language norm, lexical norm.*

УДК 338.432:330.3

Замлинський В.А., к.е.н.,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Одеського державного аграрного університету

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. *Визначено особливості ефективного функціонування аграрного сектору економіки України на сучасному етапі розвитку та визначено прерогативні напрями підвищення її ефективності.*

Ключові слова: *аграрна політика, доходи, податки, аграрний бізнес, агрохолдинги, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, ефективність інновацій, органічне землеробство.*

Постановка проблеми. Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю нашої країни використати свій природно-ресурсний потенціал, зайняти вигідну нішу на світовому продовольчому, енергетичному та екологічному ринку. Державна стратегія розвитку аграрного сектору повинна бути націлена на:

- створення умов для ефективного розвитку у стратегічно пріоритетних напрямках з урахуванням економічних, соціальних та екологічних стимулів;